

**МАЛЫН ХУЛГАЙН ЗӨРЧИЛД ОНОГДУУЛАХ ЗАХИРГААНЫ ШИЙТГЭЛИЙН ХЭМ
ХЭМЖЭЭНИЙ ХЭРЭГЖИЛТИЙН БАЙДАЛ, ӨӨРЧЛӨХ АРГА, БОЛОМЖ**

У. Мөнхбат

Нэг. Эрх зүйн зохицуулалт

Өнөөдөр манай улсад бусдын эд хөрөнгийг хулгайлахад оногдуулах хариуцлагын асуудлыг Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийн 36 дугаар зүйл, Эрүүгийн хуулийн 145 дугаар зүйлийн дагуу тус тус зохицуулж байна. Иргэн, хуулийн этгээдийн эд хөрөнгө болох мал хулгайлах эрх зүйн зөрчилд ч энэхүү 2 зүйлээр шийтгэл хүлээлгэнэ. Эдгээрийг хүснэгтээр харьцуулан үзүүлбэл:

Захиргааны хариуцлагын тухай хууль. 36 дугаар зүйл	Эрүүгийн хууль. 145 дугаар зүйл	Тайлбар
Бусдын эд хөрөнгийг бага хэмжээгээр хулгайлах, булаах, залилан мэхлэх, завшин үрэгдүүлэх замаар ашиглан шамшигдуулсан нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол 1500-20000 төгрөгөөр торгох шийтгэл ногдуулна.	<p>145.1.Бусдын эд хөрөнгийг хулгайлсны улмаас бага бус хэмжээний хохирол учирсан бол хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг таваас тавь дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, нэг зуугаас хоёр зуун тавин цаг хүртэл хугацаагаар албадан ажил хийлгэх, эсхүл нэгээс гурван сар хүртэл хугацаагаар баривчлах ял шийтгэнэ.</p> <p>145.2.Энэ гэмт хэргийг давтан бүлэглэж буюу урьдчилан үгсэж тохиролцсон бүлэг, машин механизм, тусгайлан бэлтгэсэн багаж хэрэгсэл хэрэглэж буюу орон байр, агуулах саванд нэвтэрч үйлдсэн, энэ хэргийн улмаас үлэмж хэмжээний хохирол учирсан, олон тооны мал хулгайлсан бол эд хөрөнгийг хураах буюу хураахгүйгээр хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг тавин нэгээс хоёр зуун тавь дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, гурваас дээш зургаан сар хүртэл хугацаагаар баривчлах, эсхүл хоёроос таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.</p> <p>145.3.Энэ хэргийг зохион байгуулалттай бүлэг үйлдсэн, эсхүл энэ хэргийн улмаас хохирогчийг амьдралын эх үүсвэрээс нь салгасан буюу их хэмжээний хохирол учирсан, түүнчлэн нийтэд учирсан гамшигт байдлыг далимдуулж үйлдсэн бол эд хөрөнгийг хурааж, хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг хоёр зуун тавин нэгээс таван зуу дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл таваас дээш арван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.</p> <p>145.4.Энэ хэргийг булаах, дээрэмдэх, уулгалан довтлох гэмт хэрэгт шийтгүүлсэн этгээд, түүнчлэн онц аюултай гэмт хэрэгтэн, гэмт бүлэглэл үйлдсэн, энэ хэргийн улмаас онц их хэмжээний хохирол учирсан бол эд хөрөнгийг хурааж, арваас дээш арван таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.</p>	Захиргааны хариуцлагын тухай хуулиар мал хулгайлахад зөвхөн торгох шийтгэл оногдуулж байгаа бол Эрүүгийн хуулиар торгохоос гадна албадан ажил хийлгэх, эсхүл баривчлах ял оногдуулж болохоор байна. Эрүүгийн хуулийн онцлог нь хүндрүүлэх нөхцөл байдлыг тооцож, түүнд тохирсон шийтгэл оногдуулдгаараа Захиргааны хариуцлагын тухай хуулиас ялгаатай байдаг. Өөрөөр хэлбэл дээрх хэргийг хүндрүүлэх нөхцөл байдалтай үйлдсэн бол оногдуулах шийтгэл нь ч ялгаагүй үйлдэлд нь тохирсон байна гэсэн үг. Эдгээр тохиолдлыг Эрүүгийн хуулийн 145.2-145.4. дэх хэсэгт тус тус зохицуулжээ.

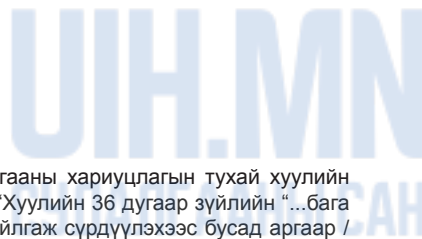
Дээрх харьцуулалтаас үзвэл хохирлын хэмжээгээрээ ялгаатай бөгөөд түүнээс хамаарч захиргааны, эсхүл эрүүгийн хариуцлага оногдуулахаар байна. Үүнийг Монгол Улсын Дээд шүүхийн Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийн зарим зүйл, заалтыг тайлбарлах тухай 2007 оны 11 дүгээр сарын 29-ний өдрийн 45 дугаар тогтоолын 6-д заасны дагуу “Хуулийн 36 дугаар зүйлд заасан ‘бага хэмжээ нь’⁶³ Эрүүгийн хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.1 дэх хэсэгт заасан⁶⁴ ‘бага бус’ хэмжээнээс доош байна” хэмээн тайлбарлаж, практикт нэг мөр ойлгогдохоор болгожээ. Үндсэндээ Засгийн газрын 2007 оны 12 дугаар сарын 26-ны өдрийн 350 дугаар тогтоолын дагуу нэг сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээ 108.000 төгрөг гэж тооцвол “захиргааны хариуцлага ≤ 108.000 төгрөг $<$ эрүүгийн хариуцлага” хүлээлгэх зохицуулалт үйлчилж байна.

Мөн Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийн 36 дугаар зүйлд заасан зөрчлийг эрүүгийн гэмт хэргээс ялгаж, хариуцлага оногдуулахдаа баримтлах бас нэг ш аардлага нь УДШ-ийн дээрх тогтоолын 3-т захиргааны зарим зөрчилд “эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол” гэж заасныг тухайн зөрчил эрүүгийн гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнгүй, эсхүл Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид заасан гэмт хэргийн шинжийг хэлбэрийн төдий агуулсан боловч ялимгүйн учир нийгэмд аюулгүй үйлдэл, эс үйлдэхүй байхыг ойлгож хэрэглэх явдал юм.

Хоёр. Статистик мэдээлэлд хийсэн дүн шинжилгээ

Мал хулгайлах зөрчилд оногдуулах захиргааны хариуцлагын өнөөгийн байдлыг гаргаж ирэхийн тулд судлаач Цагдаагийн ерөнхий газар, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газраас тоон мэдээлэл авч, дүн шинжилгээ хийсэн болно. Ингэхдээ мал хулгайлах зөрчил бусдын эд хөрөнгийг хулгайлах захиргааны зөрчилд хичнээн хувийг эзэлж буй байдал болон тэдгээрийн нийт захиргааны зөрчилд эзлэх хувь, мөн мал хулгайлах гэмт хэрэг хулгайн гэмт хэрэгт эзлэх хувь, тэдгээрийн нийт гэмт хэрэгт эзлэх хувь төдийгүй, гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлыг тодруулахыг зорьсон юм. Гэвч холбогдох байгууллагуудаас тодорхой шалтгаанаар зарим мэдээллийг гаргаж өгөх боломжгүй байсан бөгөөд албан ёсоор ирүүлсэн мэдээллийн хүрээнд ажиллав.

2.1.Цагдаагийн ерөнхий газраас ирүүлсэн статистикаас үзвэл:

⁶³ Урд нь буюу 1993 оны 4 дүгээр сарын 20-ны өдрийн Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийн зарим зүйл, хэсгийг тайлбарлах тухай 38 дугаар тогтоолын 14-т “Хуулийн 36 дугаар зүйлийн “...бага хэмжээ...” гэдгийг бусдын эд хөрөнгийг дээрэмдэх, булаах, далайлгаж сүрдүүлэхээс бусад аргаар /хулгайлах, завших, үрэгдүүлэх, залилан мэхлэх, албан тушаалаа урвуулан ашиглаж шамшигдуулах/ Дээд шүүхийн Бүгд хурлын “Эрүүгийн хуулийн 3 дугаар бүлгийн зарим заалтыг пратикт хэрэглэх тухай” 1991 оны 13 дугаар тогтоолд заасан бага хэмжээ болох 1600 төгрөгөөс доош хэмжээгээр ашиглан шамшигдуулсан байхыг ойлговол зохино.” хэмээн тайлбарласан байдаг.

⁶⁴ Эрүүгийн хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.1-д зааснаар “Гэмт хэрэг үйлдэх үед мөрдөгдөж байгаа хууль тогтоомжид заасан нэг сарын хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээг нэгээс тавь дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээг бага бус, тавиас дээш нэг зуун хорин тав дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээг үлэмж, нэг зуун хорин таваас дээш хоёр зуу дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээг их, хоёр зуугаас дээш дахин нэмэгдүүлсэнтэй тэнцэх хэмжээг онц их гэж тооцон хохирлын хэмжээг тодорхойлно.” гэжээ.

а		Он		Улсын хэмжээнд бүртгэгдсэн нийт гэмт хэргийн хувьд						Бусдын эд хөрөнгийг хулгайлах гэмт хэргийн хувьд											
				Бүх гэмт хэргээр		Өсөлт, бууралт		Учирсан хохирол /цаа төг/	Нөхөн төлүүлсэн хохирол /цаа төг/	Нөхөн төлүүлэлтийн хувь	Бусдын эд хөрөнгийг хулгайлах хэргээр	Өсөлт, бууралт		Бүх хэрэгт эзлэх хувь	Хэргийн ангилал				Учирсан хохирол /цаа төг/	Нөхөн төлүүлсэн хохирол /цаа төг/	Нөхөн төлүүлэлтийн хувь
						Тоо	Хүвиар					Тоо	Хүвиар		Хөнгөн	Хүнд	Хүндэтгээр	Хүнд			
1	2004	18905	-1029	-5,2	23363,9	3729,7	16,0	7861	-901	-10,3	41,6	2132	5364	324	41	5281,5	1297,3	24,6			
2	2005	17411	-1494	-7,9	30508,8	7167,6	23,5	6683	-1178	-15,0	38,4	1730	4582	286	85	8342,1	3050,6	36,6			
3	2006	18253	842	4,8	52138,3	5871,4	11,3	6657	-26	-0,4	36,5	1781	4572	243	61	6573,9	2149,5	32,7			
4	2007	21268	3015	16,5	29464,3	3978,0	13,5	7927	1270	19,1	37,3	2193	5373	318	43	3026,2	892,3	29,5			
5	2008	20704	-564	-2,7	54802,3	6974,7	12,7	6609	-1318	-16,6	31,9	1840	4647	97	25	8404,9	2190,0	26,1			
Дүн		96541			190277,6	27721,4	14,6	35737			37,0	9676	24538	1268	255	31628,6	9579,7	30,3			

Он	Нийт захиргааны зөрчил	Бусдын эд хөрөнгө ашиглан шамшигдуулах /Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийн 36 дугаар зүйл/							Үүнээс малын хулгай	
		Тоо	Нийт захиргааны зөрчилд эзлэх хувь	Өсөлт, бууралт	Торгуулийн хэмжээ	Нийт торгуульд эзлэх хувь	Өсөлт, бууралт	Хохирол	Тоо	Хохирол
2004	971805									
2005	804351									
2006	864450	1215	0,1		6756,1	0,7				
2007	738806	1072	0,1	-11,8	4375,0	0,5	-35,2			
2008	561263	1875	0,3	74,9	8344,0	0,7	90,7			
Дүн	3940675	4162	0,5	63,1	19475,1	1,9	55,5			

2004 оноос 2008 онд нийт гэмт хэргийн тоо 96541 байхад хулгайн гэмт хэргийн тоо мөн онуудад нийт 35737 /энэ нь бүх хэрэгт 37 хувийг эзэлнэ/, харин мал хулгайлах гэмт хэрэг 9682 буюу үүнээс хөнгөн гэмт хэрэг 2716, хүндэвтэр гэмт хэрэг 6397, хүнд гэмт хэрэг 515, онц хүнд гэмт хэрэг 54 гэж бүртгэгджээ. Мал хулгайлах гэмт хэргийн хувьд бүх гэмт хэрэгт ойролцоогоор 10 хувь, хулгайлах гэмт хэрэгт 27.1 хувийг эзэлж байна.

Эндээс харахад манай улсад гарч буй гэмт хэргийн бүтцэд хулгайн гэмт хэрэг, тэр дундаа мал хулгайлах гэмт хэрэг нэлээдгүй хувийг эзэлж, нийгэмд, иргэн, хуулийн этгээдэд багагүй хохирол учруулдаг байна. Зөвхөн мал хулгайлах гэмт хэргээс бусдад учирсан хохирол 7261.5 сая төгрөг болж байгаа бөгөөд үүнээс 3112.4 сая төгрөгийн хохирлыг нөхөн төлүүлсэн нь 42.9 хувьд хүрнэ. Хохирлыг нөхөн төлүүлэлтийн хувь жилээс жилд буурсан сөрөг үзэгдэл ажиглагдаж байгаа ч нөгөө талаар мал хулгайлах гэмт хэргийн тоо жилээс жилд багассан эерэг үзүүлэлт гарч байгаа нь сайн талтай юм.

Харин Цагдаагийн ерөнхий газраас өгсөн тайлбараар Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийн 36 дугаар зүйлд заасан зөрчилтэй холбоотойгоор мал хулгайлах зөрчлийн тоог тусгайлан гаргадаггүй, мөн зарим оных нь гаргах боломжгүй улмаас ерөнхийдөө зарим нэг тоог харах ба бүрэн дүүрэн дүгнэлт хийж болохооргүй байна. Гэхдээ тоон үзүүлэлтээс харж нэг зүйлийг хэлэхэд бусдын эд хөрөнгийг ашиглан шамшигдуулах зөрчил 2008 оны байдлаар 4162 гарч /урд нь гарч байгаагүй гэдэг утгаар биш/, өсөх хандлагатай байгаа нь ажиглагдана. Энэ бол мал хулгайлах зөрчилд шууд хамаарах тоо биш гэдгийг анхааруулах нь зүйтэй болов уу.

2.2.Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газраас ирүүлсэн статистикаас үзвэл:

№	Аймаг, нийслэлийн хэмжээгээр		Гүйцэтгэвэл зохих			Гүйцэтгэсэн		
			Гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлын нийт хэмжээ	Үүнээс хулгайн гэмт хэргийн хувьд нийт хэмжээ	Үүнээс малын хулгайн гэмт хэргийн хувьд	Гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлын нийт хэмжээ	Үүнээс хулгайн гэмт хэргийн хувьд нийт хэмжээ	Үүнээс малын хулгайн гэмт хэргийн хувьд
Он дарааллаар	2004	Гэмт хэрэг	1181	501	141	349	169	52
		Мөнгөн дүн	2379631.032	558538.339	67992.763	230868.197	106611.209	14199.45
	2005	Гэмт хэрэг	1237	703	238	465	293	80
		Мөнгөн дүн	1394722.236	625380.143	80838.243	159369.636	79019.328	18137.85
	2006	Гэмт хэрэг	1248	646	223	438	282	84
		Мөнгөн дүн	2615098.42	615427.868	98382.435	240072.513	96022.383	25687.434
	2007	Гэмт хэрэг	1115	588	222	499	264	98
		Мөнгөн дүн	1374615.202	373202.389	146447.967	325932.172	131240.56	51527.867
	2008	Гэмт хэрэг	1473	1172	281	603	409	86
		Мөнгөн дүн	15998197.01	494408.336	147247.097	361976.313	151624.089	36326.5
Нийт		Гэмт хэрэг	6254	3610	1105	2354	1417	400
		Мөнгөн дүн	23762263.9	2666957.075	540908.505	1318218.831	564517.569	145879.101

* * *

Д/д	Он	Мал хулгайлах гэмт хэргийн хувьд											
		Мал хулгайлах хэрэг	Өсөлт, бууралт		Эзлэх хувь		Хэргийн ангилал				Учирсан хохирол /саа.төг/	Нөхөн төлүүлсэн хохирол /саа.төг/	Нөхөн төлүүлэлтийн хувь
			Тоогоор	Хувиар	Бүх хэрэгт	Хулгайлах хэрэгт	Хонгон	Хүндэтгэр	Хүнд	Онц хүнд			
1	2004	2375	186	8,4	12,6	30,2	696	1521	147	11	1390,6	467,2	33,6
2	2005	1779	-596	-25,1	10,2	26,6	457	1254	60	8	1611,9	728,5	45,2
3	2006	2159	380	21,4	11,8	32,4	608	1421	109	21	2057,8	971,9	47,2
4	2007	1864	-295	-13,7	8,8	23,5	537	1178	138	11	741,6	325,4	43,9
5	2008	1505	-359	-19,3	7,3	22,8	418	1023	61	3	1459,6	619,4	42,4
Дүн		9682			10,0	27,1	2716	6397	515	54	7261,5	3112,4	42,9

Эд хөрөнгө хулгайлах гэмт хэрэг, түүний дотор мал хулгайлах гэмт хэргийн шүүхийн шийдвэрийн гүйцэтгэлийн байдлыг 2004-2008 оны үзүүлэлтээр гаргахад хулгайн гэмт хэрэг 1417, үүнээс мал хулгайлах гэмт хэрэг **400** буюу **28.22 хувийг** эзэлж байх бөгөөд энэ нь нийт гэмт хэргийн шийдвэр гүйцэтгэсэн байдалтай харьцуулахад **16.99 хувьтай** байна. Өөрөөр хэлбэл, энэ тоо бол мал хулгайлах гэмт хэргийг шүүхээр шийдүүлсний дараа бодитойгоор хичнээн гэмт хэрэгт гүйцэтгэлийн ажиллагаа хийгдсэнийг харуулна.

Дүгнэлт, санал

Энэхүү судалгаагаар мал хулгайлах захиргааны зөрчил, түүнд оногдуулах хариуцлагын эрх зүйн зохицуулалт болон дээр дурдсан эрх бүхий байгууллагуудаас ирүүлсэн статистикийн зарим тоон үзүүлэлтэд тулгуурлан дүн шинжилгээ хийж, дараахь дүгнэлт, саналыг гаргаж байна:

- Эрүүгийн хууль болон Захиргааны хариуцлагын тухай хуулиар мал хулгайлах зөрчилд оногдуулах хариуцлагыг тусгайлан зохицуулаагүй боловч “эд хөрөнгө” гэсэн ойлголтод хамруулан хариуцлага оногдуулахаар байгаа нь эрх зүйн зохицуулалтын хувьд хийдэлгүйг нотолно. Гэхдээ оногдуулах захиргааны хариуцлагын төрөл, торгуулийн хэмжээ зэрэгт зайлшгүй анхаарал хандуулах хэрэгтэй байна.
- Захиргааны хариуцлагын хэмжээний хувьд бусад хуультай уялдуулах, нэн ялангуяа өнөөдрийн нийгэм, эдийн засгийн амьдралтай нийцүүлэн зайлшгүй өөрчлөх шаардлагатай байна. Жишээ нь: нэг хонийг одоогийн зах зээлийн үнэлгээгээр 70.000 төгрөг гэж үзвэл Эрүүгийн хуулийн 29.1. дэх хэсэг, УДШ-ийн 2007 оны 45 дугаар тогтоолыг баримтлан хулгай хийсэн этгээдэд хамгийн ихдээ 20.000 төгрөгний торгууль оногдуулах болж байна. Шуудхан хэлэхэд тухайн этгээд хулгайлсан хонио зараад баригдвал 20.000 төгрөгний торгуулиа төлж, 50.000 төгрөгний “ашиг”-тай байна гэсэн үг. Тэгэхээр бага хэмжээгээр мал хулгайлах явдлыг цаашдаа багасгая, арилгая гэвэл үүнд оногдуулах захиргааны хариуцлагын шийтгэлийн хэмжээг бодит амьдралд нийцүүлж, ядаж л хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс дээгүүр тогтоох нь зүйтэй болов уу.
- Нөгөө талаар малын үүлдэр, угсаа, эзэндээ ямар хэмжээний ашиг өгдөг, эцэг мал эсэх зэрэг харгалзан үзэх нөхцөл байдлаас үүдэн захиргааны хариуцлагын хэмжээг дээрхээс өөрөөр тогтоох буюу торгуулийн хэмжээг ихэсгэх шаардлага гарч байгаа юм.
- Мөн Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийн 36 дугаар зүйлийн дагуу зөрчил гаргасан этгээдийг бага хэмжээгээр мал хулгайлахад торгохоор байгаа бөгөөд хулгайлсан зүйл, эсхүл хууль бусаар олсон орлогыг нь хураах талаар зохицуулаагүй нь учир дутагдалтай болжээ. Тиймээс үндсэн шийтгэлээс гадна хууль бусаар олсон орлого, эд зүйл буюу зөрчил гаргахад ашигласан тээврийн хэрэгсэл, тоног төхөөрөмж, байрыг хураах шийтгэлийг нэмэгдэл шийтгэлийн хэлбэрээр давхар оногдуулах зохицуулалттай болгох саналтай байна.

Цаашдаа зөвхөн мал хулгайлах асуудалтай холбоотой хэм хэмжээ төдийгүй Захиргааны хариуцлагын тухай хуулийг бүхэлд нь боловсронгуй болгож, өнөөгийн амьдралд нийцэхүйц, бодитой, үр нөлөөтэй үйлчлэх, хэрэгжих хууль болгох шаардлагатай. Үүний тулд энэхүү хуулийн хэрэгжилтийг ул суурьтай судалж, хуулийг боловсронгуй болгох хэрэгцээ, шаардлагыг зөв тодорхойлж, бусад хууль тогтоомжтой уялдаа холбоотой, үндэслэл бүхий дүгнэлт өгөх нь зүйтэй юм.

***

Жич: Энэ судалгаатай холбогдуулан Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн /хуучнаар Хууль зүйн үндэсний төв/-гээс 2007 онд хийсэн “Эрүүгийн болон захиргааны хариуцлагын тухай хуулиудын харьцуулсан судалгаа”-ны тайланг албан ёсоор авч уншиж танилцсан.